

Διονυσίου, Ζ., Ιμέρ, Ι., & Σαπνάρα, Δ. (2023). Δημιουργία Ψηφιακού Μουσείου Ζωγραφικής των Επτανήσων και εφαρμογή διακαλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στο μάθημα της μουσικής. Στο Θ. Ράπτης & Ε. Περκακάκη (Επιμ.), *Η Μουσική Εκπαίδευση σε έναν κόσμο που αλλάζει: Ταυτότητες, Αξίες, Εμπειρίες. Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 91-102). Ε.Ε.Μ.Ε.

Δημιουργία Ψηφιακού Μουσείου Ζωγραφικής των Επτανήσων και εφαρμογή διακαλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στο μάθημα της μουσικής

Ζωή Διονυσίου

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Μουσικής Παιδαγωγικής, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
dionyssiou@gmail.com

Ιωάννα Ιμέρ

Νηπιαγωγός, ΜΑ
ioannaim55@yahoo.com

Δήμητρα Σαπνάρα

Εκπαιδευτικός Μουσικής, ΜΑ
dhmsap@yahoo.gr

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα με επίκεντρο το Ψηφιακό Μουσείο Ζωγραφικής των Επτανήσων¹ αποτελεί μία έρευνα βασισμένη στην τέχνη που επιδιώκει να φέρει τους μαθητές σε επαφή με τις τέχνες και την ποικιλομορφία των Ιονίων νήσων. Μέσω ενός διαδικτυακού προγράμματος ελεύθερης πρόσβασης δημιουργήσαμε ένα Ψηφιακό Μουσείο Ζωγραφικής των Επτανήσων στο οποίο δόθηκε ξεχωριστός χώρος για έκθεση των έργων των μαθητών μας. Η έρευνα ακολουθεί τις αρχές της διακαλλιτεχνικότητας, της αισθητικής αγωγής μέσω της πολυαισθητηριακής μάθησης και του ψηφιακού μουσειακού γραμματισμού. Επιδιώξαμε οι μαθητές να γνωρίσουν τα έργα που εκτίθενται στο Ψηφιακό Μουσείο και να δημιουργήσουν μέσα από διάφορες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης (μουσική, ζωγραφική, θέατρο, κίνηση, ποίηση και αφήγηση). Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε τρεις ηλικιακές ομάδες, σε τάξη νηπιαγωγείου στην Κέρκυρα, και Β' και Δ' δημοτικού σχολείου στη Ζάκυνθο κατά το σχολικό έτος 2021-2022. Για την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής εφαρμογής συλλέχθηκαν δεδομένα από τα ημερολόγια των εκπαιδευτικών, από τα διακαλλιτεχνικά έργα των μαθητών και τα φύλλα εργασίας. Οι μαθητές απόλαυσαν την περιήγηση στο ψηφιακό μουσείο, εκφράστηκαν δημιουργικά μέσα από τις διάφορες τέχνες και αναγνώρισαν γνώριμα τοπία του νησιού τους και άλλων νησιών των Επτανήσων. Η έρευνα αναδεικνύει την ανάγκη διακαλλιτεχνικής έκφρασης των μαθητών και την εξοικείωση με τον γεωγραφικό τους τόπο.

Λέξεις κλειδιά: διακαλλιτεχνικότητα, έρευνα βασισμένη στην τέχνη, ζωγραφική, Ιόνια νησιά, μουσική παιδαγωγική και μουσειοπαιδαγωγική, ψηφιακό μουσείο

¹ Το Ψηφιακό Μουσείο Ζωγραφικής των Επτανήσων είναι αναρτημένο στον παρακάτω σύνδεσμο:
<https://www.artsteps.com/view/6182c817dc6a361fd27dff50/?currentUser>

Creation of Ionian Islands Digital Museum of Paintings and implementation of interartistic activities in the music class

Zoe Dionyssiou

Associate Professor, Department of Music Studies, Ionian University
dionyssiou@gmail.com

Ioanna Imer

Kindergarten teacher, MA
ioannaim55@yahoo.com

Dimitra Sapnara

Music teacher, MA
dhmsap@yahoo.gr

Abstract

The present study, based on the Ionian Islands Digital Museum of Paintings, is an art-based research that seeks to bring students in contact with the arts and the diversity of Ionian Islands. Through an open-access program we created the Ionian Islands Digital Museum of Paintings in which a separate space for exhibition of our students' works is provided. The research follows the principles of inter-artistic, aesthetic education through multisensory learning and digital museum literacy. We sought our students to get familiar with the paintings exhibited at the Digital Museum and to be creative through various forms of artistic expression (music, painting, theater, movement, poetry and narration). The program was implemented in three age groups, in a kindergarten class in Corfu, and in the Grades B and D of a primary school in Zakynthos during the school year 2021-22. For the evaluation of the educational project, we collected data from the teachers' diaries, students' artistic creations and worksheets. The participating students enjoyed the digital museum tour, expressed themselves creatively through various arts and recognized familiar landscapes of their island and other Ionian Islands. The research highlights the need for students' inter-artistic expression and familiarity with their geographical location.

Keywords: inter-artistic, art-based research, painting, Ionian Islands, music education and museum pedagogy, digital museum

Εισαγωγή

Αφόρμηση για την παρούσα έρευνα ήταν η εφαρμογή μιας διακαλλιτεχνικής προσέγγισης στη διδασκαλία της μουσικής σε συνδυασμό με άλλες τέχνες. Το πρότζεκτ περιλάμβανε δύο στάδια: α) τη δημιουργία ενός Ψηφιακού Μουσείου Ζωγραφικής των Επτανήσων και β) τον σχεδιασμό ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που υλοποιήθηκε σε δύο σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε δύο νησιά των Ιονίων νήσων, στην Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο. Εστίασαμε στα Επτάνησα λόγω του κοινού τόπου διαμονής των ερευνητριών, καθώς και της έλλειψης κάποιας αντίστοιχης ψηφιακής εφαρμογής. Στόχος του πρότζεκτ ήταν να γνωρίσουν οι μαθητές χαρακτηριστικά τοπία των Επτανήσων μέσα από την επαφή με έργα ζωγραφικής και χαρακτηριστικής ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Για να διαμορφώσουμε την παιδαγωγική μας προσέγγιση, εμπνευστήκαμε από τις αρχές της αισθητικής αγωγής, της διακαλλιτεχνικότητας και της πολυαισθητηριακής μάθησης. Επίσης αξιοποιήσαμε τις αρχές της σύγχρονης μουσειοπαιδαγωγικής και της χρήσης ψηφιακής τεχνολογίας, ως δεξιότητες του 21ου αιώνα. Παρακάτω ακολουθεί μία αναφορά στις θεματικές αυτές περιοχές, στην εφαρμογή και στα αποτελέσματα του προγράμματος.

Αισθητική αγωγή, διακαλλιτεχνικότητα και πολυαισθητηριακή μάθηση

Βασική αρχή της σύγχρονης εκπαίδευσης είναι το σχολείο να προσφέρει ελευθερία στους μαθητές δημιουργώντας τους δυνατές βιωματικές και αισθητικές εμπειρίες (Dewey, 1986). Η αισθητική εμπειρία των μαθητών μπορεί να ενισχυθεί από πληθώρα δραστηριοτήτων μέσω της εξερεύνησης και της προσεκτικής παρατήρησης ενός καλλιτεχνικού έργου. Άλλωστε όπως αναφέρει και η Μέγα (2011, σελ. 39) «οι τέχνες δρουν σαν μαγνήτης για τις αισθήσεις, με αποτέλεσμα την αισθητική ευαισθητοποίηση του αποδέκτη τους». Ο πλούτος αισθητικών εμπειριών που προσφέρουν οι τέχνες προάγει τη στοχαστική σκέψη των μαθητών και ενισχύει τη διαδικασία της μεταγνώσης και της ευρύτερης κατανόησης του εαυτού μας και της πραγματικότητας γύρω μας (Μέγα, 2011).

Η ενασχόληση με τις τέχνες συμβάλλει στην ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και της προσωπικής έκφρασης. Συμβάλλει επίσης στον «αισθητικό γραμματισμό» ο οποίος σχετίζεται με την αισθητική αντίληψη για την τέχνη, την ικανότητα αποδοχής και κατανόησης ενός καλλιτεχνικού έργου, την ενίσχυση της ευαισθησίας απέναντι στα έργα και τους δημιουργούς τους (Κοκκίδου, 2015). Ο πολυαισθητηριακός χαρακτήρας της εκπαίδευσης επιδιώκει να αναπτύξουν οι μαθητές εμπειρίες μέσα από μία ολιστική προσέγγιση της γνώσης, και να αποκτήσουν δεξιότητες αισθητικού, οπτικοακουστικού, μουσικού, μουσειακού και άλλων γραμματισμών.

Στόχος του πρότζεκτ ήταν η αισθητική εμπειρία και η πολυαισθητηριακή μάθηση. Επιδιώξή μας ήταν να ευαισθητοποιήσουμε τους μαθητές μας αισθητικά, να προσφέρουμε πολλαπλούς τρόπους πρόσληψης της γνώσης, ώστε να φτάσουν σε μία καλύτερη κατανόηση του εαυτού τους και του περιβάλλοντος γύρω τους. Αυτές άλλωστε είναι και οι αρχές της μετασηματίζουσας μάθησης (Κοκκος, 2010). Η ενασχόληση με τις τέχνες διδάσκει στους μαθητές πώς να κατανοήσουν και να απολαύσουν ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα, ανακαλώντας τις δικές τους προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες. Μέσα από τα στάδια της προσεκτικής παρατήρησης και της ανάλυσης ενός έργου, οι μαθητές αναπτύσσουν τη στοχαστική τους σκέψη, που είναι ένας συνδυασμός της κριτικής και της δημιουργικής σκέψης (Μαλαφάντης & Σταμάτη, 2011· Μέγα, 2011).

Η διακαλλιτεχνικότητα στην εκπαίδευση είναι μία προσέγγιση που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της διαθεματικότητας και καλεί τον εκπαιδευτικό να φέρει τις τέχνες σε διάδραση μεταξύ τους. Επιδιώξη της διακαλλιτεχνικότητας είναι να γνωρίσουν οι μαθητές διάφορες τέχνες και να εντοπίσουν κοινές θεματικές πάνω στις οποίες να βιώσουν καλλιτεχνικές εμπειρίες. Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα διακαλλιτεχνικών δράσεων στο σχολείο μπορεί να προσφέρει στους μαθητές πολλαπλές ευκαιρίες προσωπικής έκφρασης και πρόσληψης της γνώσης, καθώς και δεξιότητες μεταφοράς της αισθητικής εμπειρίας από μία τέχνη σε άλλη ή σε άλλες. Τα παιδιά αισθάνονται οικεία με τη διακαλλιτεχνική έκφραση, καθώς αντιλαμβάνονται τον κόσμο ολιστικά και διαθεματικά. Άλλωστε, στις βαθμίδες της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης υπάρχει πρόσφορο έδαφος για διάλογο των τεχνών κάτω από την ομπρέλα της αισθητικής αγωγής.

Μουσειοπαιδαγωγική και Ψηφιακό Μουσείο

Η σύγχρονη μουσειοπαιδαγωγική επιδιώκει τη σύνδεση των μουσείων με τη βιωματική εμπειρία, τον διάλογο, την αισθητική απόλαυση, την καλλιτεχνική δημιουργία και την πολυαισθητηριακή μάθηση. Η μουσειακή μάθηση εμφανίζεται πιο διευρυμένη από τη μάθηση εντός σχολικού πλαισίου και εστιάζει στην κοινωνική συνεύρεση, την επικοινωνία και κυρίως τη συμμετοχή. Άλλωστε τα μουσεία περιλαμβάνουν πλέον διαδικασίες και διαδρομές που αφήνουν χώρο στους επισκέπτες για ελεύθερη, βιωματική

και δημιουργική έκφραση (Νικονάνου, κ.ά., 2015).

Η ραγδαία ανάπτυξη και χρήση καινοτόμων τεχνολογιών, το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και η πανδημία Covid-19 επέφεραν σημαντικές αλλαγές στην επαφή των ανθρώπων με το μουσείο (Franceschi & de Miguel Alvarez, 2021). Σήμερα τα μουσεία αναπτύσσουν ολοένα και περισσότερα ψηφιακά περιβάλλοντα για να παρουσιάσουν τις συλλογές τους προσφέροντας στο κοινό τη δυνατότητα να περιηγηθεί σε συλλογές και εκθέματα που διαφορετικά θα ήταν αδύνατο να προσεγγίσει (Katz & Halpern, 2015). Οι επισκέπτες των ψηφιακών μουσείων έχουν ποικίλες δυνατότητες περιήγησης μέσα από σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, μπορούν να εμβαθύνουν στο περιεχόμενο, να συμμετέχουν σε περαιτέρω δράσεις, όπως εκδηλώσεις και διαγωνισμούς, ή να κάνουν τη δική τους παρέμβαση. Η ψηφιοποίηση και χρήση των τεχνολογικών μέσων φαίνεται πως δεν αναιρεί αλλά συμπληρώνει και εμπλουτίζει την εμπειρία της επίσκεψης (Νικονάνου, κ.ά., 2015· Katz & Halpern, 2015).

Οι δυνατότητες ενός ψηφιακού μουσείου μπορούν να αξιοποιηθούν ιδιαίτερα στην εκπαιδευτική κοινότητα. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να οργανώσουν τη μαθησιακή διαδικασία και να φέρουν τους μαθητές σε επαφή με νέα περιβάλλοντα ή μουσεία από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου μέσω της εικονικής πραγματικότητας (Atamuratov, 2020). Το ψηφιακό περιβάλλον ενισχύει την ανάπτυξη της οπτικής και αισθητικής αντίληψης και βελτιώνει τις γνωστικές και αισθητηριακές ικανότητες των μαθητών (Franceschi & de Miguel Alvarez, 2021). Τα ψηφιακά μουσεία μπορούν να ωθήσουν τους μαθητές να έρθουν σε επαφή με τις τέχνες και να βιώσουν διακαλλιτεχνικές εμπειρίες, αλλά η περιήγηση σε ψηφιακά μουσειακά περιβάλλοντα είναι απαραίτητο να συνδυάζεται με βιωματικές δραστηριότητες και αισθητικές εμπειρίες των παιδιών στο ζωντανό τους περιβάλλον με συμμαθητές, φίλους και οικείους τους.

Μεθοδολογία

Αφόρμηση για την παρούσα έρευνα και για την επιλογή εστίασης στα Επτάνησα αποτέλεσε ο κοινός τόπος διαμονής των ερευνητριών, οι οποίες κατοικούν σε δύο νησιά των Ιονίων νήσων, την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο.

Το πρώτο στάδιο του πρότζεκτ αφορούσε τη δημιουργία ενός Ψηφιακού Μουσείου Ζωγραφικής των Επτανήσων. Επιλέξαμε 32 έργα, τα οποία εντοπίστηκαν στο διαδίκτυο, με κριτήριο να αποτυπώνονται όλα τα Ιόνια νησιά και να υπάρχει ποικιλομορφία εικόνων, θεμάτων και τεχνικών στους πίνακες ζωγραφικής. Τα έργα προέρχονταν από παλαιότερους και σύγχρονους Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες. Μελετώντας αντίστοιχους ιστότοπους με έργα ζωγραφικής, όπως αυτόν της Εθνικής Πινακοθήκης, καθώς και του Παραρτήματος της Εθνικής Πινακοθήκης στην Κέρκυρα, καταλήξαμε στον διαχωρισμό των πινάκων σε τρεις κατηγορίες: α) αστικό τοπίο, β) ενδοχώρα και γ) θαλασσογραφίες. Χρησιμοποιήσαμε το λογισμικό ελεύθερης πρόσβασης artsteps το οποίο επιτρέπει τη δημιουργία ενός νέου μουσειακού χώρου από τον χρήστη.

Το εικονικό μουσείο που δημιουργήσαμε αποτελείται από δύο ξεχωριστές αίθουσες. Στη μια αίθουσα εκτίθενται οι 32 επιλεγμένοι πίνακες, ενώ η δεύτερη αίθουσα αξιοποιήθηκε για την έκθεση κάποιων έργων των μαθητών μας στο πλαίσιο του προγράμματος.

Εικόνα 1. Απεικόνιση του Ψηφιακού Μουσείου Ζωγραφικής των Επτανήσων

Ακολούθως, καταγράφηκαν πληροφορίες για κάθε πίνακα και προτεινόμενες εκπαιδευτικές διακαλλιτεχνικές δραστηριότητες με αφορμή το θέμα, το υλικό, την οπτική γωνία, τις γραμμές, τα χρώματα κλπ. Οι πληροφορίες ηχογραφήθηκαν από τις ερευνήτριες και καταχωρήθηκαν ως συμπληρωματικό υλικό σε κάθε έκθεμα. Έτσι, ο επισκέπτης του ψηφιακού μουσείου πατώντας πάνω στο έκθεμα λαμβάνει οπτικά και ακουστικά τις πληροφορίες για τον πίνακα, τον δημιουργό του και τις προτεινόμενες διακαλλιτεχνικές εκπαιδευτικές δράσεις.

Εικόνα 2. Παράδειγμα πίνακα με πληροφορίες

Το δεύτερο στάδιο του πρότζεκτ αφορούσε το διακαλλιτεχνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε από τις ερευνήτριες και διδάχθηκε από την δεύτερη και τρίτη ερευνήτρια σε τρία τμήματα δύο σχολείων, ενός νηπιαγωγείου και ενός δημοτικού σχολείου. Όλες οι δραστηριότητες έχουν ως βασικό στόχο την εμπλοκή των μαθητών και των επισκεπτών με το έκθεμα και ποικίλουν ανάλογα με τις δυνατότητες που προσφέρει ο κάθε πίνακας. Συγκεκριμένα, αφορούν μουσικές, εικαστικές, θεατρικές-παραστατικές, κινητικές και αφηγηματικές δραστηριότητες.

Η εφαρμογή του προγράμματος ακολούθησε μια ευέλικτη πορεία, μία «ακατάστατη διαδικασία», όπως διευκρινίζει και η Leavy (2017) που συμβαίνει συχνά στις έρευνες βασισμένες στην τέχνη. Οι ερευνήτριες-εκπαιδευτικοί δεν ακολούθησαν κάποιο συγκεκριμένο πλάνο περιήγησης, αλλά σε κάθε διδακτική ώρα γινόταν μία διαφορετική περιήγηση κατά την οποία οι μαθητές ή η εκπαιδευτικός της τάξης επέλεξαν με ποιο έκθεμα θα ασχοληθούν και ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν. Οι δραστηριότητες που προτείνονται στις πληροφορίες του εκάστοτε εκθέματος δεν ακολουθούνταν πάντα, αλλά οι εκπαιδευτικοί έκριναν ποιες δύνανται να πραγματοποιηθούν ή επέλεξαν άλλες ανάλογα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών τους.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία έρευνα βασισμένη στην τέχνη, η οποία δίνει

την ευκαιρία σε μαθητές από τρεις ηλικιακές ομάδες να γνωρίσουν τα έργα τέχνης του Ψηφιακού Μουσείου ζωγραφικής των Επτανήσων, να τα ερμηνεύσουν με τον δικό τους μοναδικό τρόπο και να απολαύσουν την εμπειρία διακαλλιτεχνικών δράσεων. Κάποια από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της έρευνας βασισμένης στην τέχνη, όπως αναφέρει η Ταμίσογλου (2008), είναι η ερμηνεία των εικονικών και γλωσσικών συμβόλων, που βασίζεται σε μία υποκειμενική αντίληψη των πραγμάτων. Επίσης η αποδοχή του γεγονότος πως δεν υπάρχει μία «απόλυτη αλήθεια», αλλά μία «πολυδιάστατη πραγματικότητα» γύρω μας. Οι νέες μέθοδοι έρχονται να συμπληρώσουν και να αναδείξουν μία διαφορετική οπτική των πραγμάτων και προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τη χρήση πιο παραδοσιακών ερευνητικών αντιλήψεων (Lafrenière & Cox, 2013). Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα, λειτούργησαν ως συνεργευτές, δημιουργώντας οι ίδιοι τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν στην τάξη μέσω της τέχνης, σε μία πιο προσιτή και κατανοητή για αυτούς μορφή (Barone, 1995· Ταμίσογλου, 2008).

Το δείγμα της έρευνας αποτελεί δείγμα προσβασιμότητας (Ισαρη & Πουρκός, 2015) και επιλέχθηκε από τις ερευνήτριες με βάση τον χώρο εργασίας τους κατά την σχολική χρονιά 2021-2022. Στην έρευνα συμμετείχαν 20 μαθητές ενός ιδιωτικού νηπιαγωγείου της Κέρκυρας, 24 μαθητές της Β΄ τάξης και 21 μαθητές της Δ΄ τάξης ενός δημοτικού σχολείου της Ζακύνθου.

Η εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος διακαλλιτεχνικών δράσεων διήρκησε 7 διδακτικές ώρες σε κάθε τάξη, κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο 2021. Στις τάξεις Β΄ και Δ΄ του δημοτικού σχολείου οι δράσεις πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του μονόωρου μαθήματος της Μουσικής. Στην τάξη του νηπιαγωγείου εφαρμόστηκε το πρόγραμμα μέσα σε επτά συναντήσεις από τις οποίες οι τρεις διήρκησαν περίπου 90 λεπτά, ξεπερνώντας το καθορισμένο ωρολόγιο πρόγραμμα, ώστε να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος στους μαθητές να ολοκληρώσουν τις δράσεις τους.

Μία έρευνα βασισμένη στις τέχνες αποτυπώνει μια διαφορετική και πιο διευρυμένη προσέγγιση των δεδομένων της. Οι διαδικασίες αξιολόγησης του συγκεκριμένου προγράμματος δεν είχαν τη μορφή εξέτασης, ούτε στόχευαν στην επιβεβαίωση των γνώσεων των μαθητών. Για να αξιολογήσουμε τις δραστηριότητες βασιστήκαμε σε κάποια κριτήρια. Χρησιμοποιούμε τον όρο *κριτήρια* ως τα χαρακτηριστικά στοιχεία στα οποία βασίστηκε η ανάλυση των δεδομένων μας (Lafrenière & Cox, 2013), δηλαδή τη χρήση των τεχνών ως μέσο έκφρασης των μαθητών, την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης μεταξύ τους και τη συνεργατικότητα της ομάδας.

Αποτελέσματα

Η συλλογή δεδομένων προέκυψε μέσα από τα ημερολόγια παρατήρησης των ερευνητριών και τις προσωπικές εργασίες των μαθητών. Στην πρώτη συνάντηση εφαρμογής του προγράμματος παρατηρήθηκε σε όλες τις τάξεις ότι η πλειοψηφία των μαθητών δεν γνώριζε ποια είναι τα Επτάνησα, ούτε κάποια χαρακτηριστικά τοπία τους. Στη τάξη του νηπιαγωγείου πριν την πρώτη εικονική περιήγηση στο μουσείο πραγματοποιήθηκε μια επίσκεψη στην ιστοσελίδα Google Earth, για να γνωρίσουν οι μαθητές στον χάρτη τα Επτάνησα. Αντίστοιχα, στις τάξεις του δημοτικού σχολείου οι μαθητές είδαν φωτογραφίες με τον χάρτη της Ελλάδας και εντόπισαν τα Επτάνησα. Οι ερευνήτριες προχώρησαν στην πρώτη γνωριμία και περιήγηση στο ψηφιακό μουσείο. Η συμμετοχή των μαθητών στο πρόγραμμα αλλά και των ερευνητριών ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία, καθώς κανένας δεν είχε ξαναέρθει σε επαφή με ανάλογη εφαρμογή ψηφιακής μουσειακής εκπαίδευσης. Η χρήση του προτζέκτορα και του διαδραστικού πίνακα για την προβολή εικαστικού υλικού τράβηξαν την προσοχή των παιδιών, τα οποία έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τέτοιου είδους δραστηριότητες.

Ακολουθεί μια θεματική ανάλυση των δεδομένων, όπου οι κατηγορίες προέκυψαν από τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν καθόλη τη διάρκεια του προγράμματος μέσα από τα κριτήρια που είχαμε θέσει για την έρευνα βασισμένη στις τέχνες.

Εικαστικές δημιουργίες

Οι μαθητές παρουσίασαν έντονη επιθυμία να ζωγραφίσουν, κάνοντας σχόλια και ζητώντας από τις ερευνήτριες να τους δοθεί αυτή η δυνατότητα σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Πότε θα ζωγραφίσουμε;
Θέλουμε να ζωγραφίσουμε τον πίνακα.

Οι μαθητές και στις τρεις ηλικιακές ομάδες αποτύπωσαν εικαστικά τους πίνακες που έβλεπαν με διαφορετικούς τρόπους. Οι περισσότεροι μαθητές ακολούθησαν πιστά τόσο το σχέδιο, όσο και τα χρώματα του πίνακα, δημιουργώντας αντίγραφα που τα ονομάσαμε «αποτυπώσεις». Λιγότεροι μαθητές ζωγράρισαν στοιχεία του πίνακα και πρόσθεσαν τις δικές τους προσωπικές «πινελιές». Κάποιοι δημιούργησαν ένα δικό τους πίνακα που σχετίζονταν με τις κατηγορίες των εκθεμάτων (π.χ. θαλασσογραφίες, νυχτερινό τοπίο) ή ζωγράρισαν κάτι που δεν αφορούσε τα θέματα του μουσείου. Τέλος, ορισμένοι ξεκίνησαν αλλά άφησαν ημιτελή τη δημιουργία τους, από έλλειψη ή αλλαγή ενδιαφέροντος.

Κατά τη διαδικασία δημιουργίας των καλλιτεχνικών τους έργων, οι μαθητές επικοινωνούσαν μεταξύ τους, μοιράζονταν τις ιδέες τους ή έκαναν υποδείξεις ο ένας στον άλλον για το πως πρέπει να κάνουν τον πίνακα. Κάποιοι επηρεαζόταν ή μιμούνταν τους συμμαθητές τους και ήθελαν τη γνώμη τους για αυτό που ζωγράφιζαν. Συχνά οι ομαδικές εικαστικές εργασίες ξεκινούσαν με τρία άτομα, αλλά τελικά προσέλκυαν περισσότερους μαθητές. Παρατηρήθηκε ένα συνεργατικό κλίμα και η ανάγκη δημιουργίας ενός όμορφου εικαστικού αποτελέσματος, το οποίο εντυπωσίασε και χαροποίησε τους μαθητές, όπως φάνηκε από τα σχόλιά τους.

...ένας μαθητής έκανε ένα διαφορετικό σχέδιο που δεν ανταποκρινόταν στον πίνακα. Τότε η ομάδα ενοχλήθηκε και βοήθησε ώστε να μετατραπεί το σχέδιο του, στο επιθυμητό αποτέλεσμα... στο τέλος ο ίδιος ανέφερε: ωραίο το κάναμε (Ημερολόγιο Νηπιαγωγείου, αφορά το παρακάτω έργο):

Εικόνα 3. Ομαδική εικαστική δημιουργία από 12 μαθητές του Νηπιαγωγείου: «Η νυχτερινή πόλη της Κέρκυρας», εμπνευσμένο από τον πίνακα «Νυχτερινή άποψη της πόλης, Κέρκυρα» του Τάκη Μεταλληνού

Μουσική δημιουργία και εκτέλεση

Μέσω του συγκεκριμένου πρότζεκτ δόθηκε η δυνατότητα για πρώτη φορά στους μαθητές όλων των τάξεων να έρθουν σε επαφή με μουσικά όργανα, αλλά και με την έννοια της γραφικής παρτιτούρας².

Αρκετοί μαθητές έτρεξαν να με αγκαλιάσουν όταν άρχισα να μοιράζω τα μουσικά όργανα (Ημερολόγιο Β΄ τάξης)

Οι πίνακες μετατράπηκαν σε γραφικές παρτιτούρες με τη βοήθεια των εργαλείων του προτζέκτορα και του διαδραστικού πίνακα. Οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά στην αποτύπωση των γραμμών και συμβόλων του πίνακα και ενθουσιάστηκαν με το τελικό αποτέλεσμα που αντίκρισαν όταν αφαιρέθηκε το φως του προτζέκτορα και παρέμεινε το σχέδιο. Παρατηρήθηκε πως έπειτα από την εμπειρία της δημιουργίας γραφικής παρτιτούρας μέσω του διαδραστικού πίνακα, οι μαθητές κατανόησαν την τεχνική της και ανταποκρίθηκαν πιο πιστά στην εκτέλεση της γραφικής παρτιτούρας με φωνητική απόδοση και εκτέλεση μουσικών οργάνων. Τα στοιχεία των σχημάτων που αποδόθηκαν ηχητικά κατά την εκτέλεση ήταν το τονικό ύψος, η ένταση και η διάρκεια. Κάποιοι μαθητές προτίμησαν να παίξουν με όργανα, άλλοι με τη φωνή και άλλοι να βοηθούν τους συμμαθητές τους στην εκτέλεση (ως μαέστροι).

Εικόνα 4. Νηπιαγωγείο, Μουσική εκτέλεση της γραμμής του βουνού στον πίνακα

Εικόνα 5. Β΄ τάξη, ομαδική εκτέλεση της γραφικής παρτιτούρας με μουσικά όργανα

Σε άλλη δραστηριότητα οι μαθητές ρωτήθηκαν ποια τραγούδια τους θυμίζει ο πίνακας. Αρκετές φορές οι μαθητές αναφέρθηκαν σε τραγούδια που ήδη γνώριζαν, άλλοι επιχείρησαν να δημιουργήσουν τα δικά τους αυτοσχέδια. Ορισμένοι μπήκαν στη διαδικασία δημιουργίας τραγουδιού, παρακινώντας και την υπόλοιπη ομάδα.

² Το πρότζεκτ υλοποιήθηκε τη σχολική χρονιά 2021-22 μετά από τις δύσκολες υγειονομικές συνθήκες και εκπαιδευτικούς περιορισμούς λόγω του Covid-19.

Ψαράκι μου μικρό είσαι στον ωκεανό, κολυμπάς στη θάλασσα και στον ωκεανό (Νηπιαγωγείο, αυτοσχέδιο τραγούδι εμπνευσμένο από τον πίνακα: «Παξοί, Γαλάζιο», 2019, Ηλίας Παπανικολάου)

Εικόνα 6. Παξοί-γαλάζιο, Ηλίας Παπανικολάου, 2019

Η τελευταία μουσική δημιουργία ήταν η ηχητική επένδυση της ιστορίας «Τα Επτάνησα» η συγγραφή της οποίας έγινε στην έκτη συνάντηση από τους μαθητές της Β΄ τάξης, στο πλαίσιο της αξιολόγησης του προγράμματος. Στην έβδομη και τελευταία συνάντηση η εκπαιδευτικός μοίρασε τυχαία διάφορα μουσικά όργανα στους μαθητές και έπειτα τους ζήτησε να επενδύσουν ηχητικά την ιστορία, καταλήγοντας σε εύστοχους πειραματισμούς.

...Ιθάκη η πιο έξυπνη (ήχος τριγώνου *ΤΙΝ*)...

Σωματική αναπαράσταση (κίνηση, θέατρο)

Οι μαθητές κλήθηκαν να αναπαραστήσουν ορισμένους από τους πίνακες κινητικά στον χώρο ή στατικά. Υπήρξε μεγάλο ενδιαφέρον για συμμετοχή, ιδιαίτερα από τους μαθητές οι οποίοι δεν συμμετείχαν αρκετά στις δραστηριότητες εικαστικής δημιουργίας και φάνηκε πως ήταν από τις δραστηριότητες που τους διασκέδασαν. Εκφράστηκαν διαφορετικές απόψεις και ιδέες για το πώς θα αποδώσουν τον εκάστοτε πίνακα. Οι μαθητές πήραν πρωτοβουλίες, έκαναν προτάσεις με το σώμα τους, τοποθετούσαν τον εαυτό τους κοντά στον πίνακα ή το στοιχείο που ήθελαν να αναπαραστήσουν.

Σύνθεση Λόγου

Ορισμένες από τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν αφορούσαν τη δημιουργία μιας ιστορίας με αφορμή κάποιο πίνακα. Οι μαθητές μέσω της προσεκτικής παρατήρησης και των ερωτήσεων ενεπλάκησαν σε συζητήσεις, εξέφρασαν τις ιδέες τους και εξέλιξαν τη σκέψη τους μέσα από το διάλογο. Μέσα από αυτές τις επικοινωνιακές δράσεις καταγράφηκαν οι γνώσεις, οι εμπειρίες, οι σκέψεις και οι προβληματισμοί τους.

Από τους μαθητές του νηπιαγωγείου καταγράφηκαν δύο ιστορίες. Στην πρώτη αφόρμηση αποτέλεσε ο πίνακας με τη γέννηση της Αφροδίτης και στη δεύτερη εμπνεύστηκαν από επτά πίνακες των Επτανήσων στο πλαίσιο αξιολόγησης του προγράμματος. Κατά την τελευταία συνάντηση με τη Β΄ τάξη του δημοτικού και στο πλαίσιο αξιολόγησης του προγράμματος, οι μαθητές έγραψαν την ιστορία «Τα

Επτάνησα» η οποία στην επόμενη συνάντηση επενδύθηκε ηχητικά.

Οι μαθητές της Δ΄ τάξης κατά την τελευταία συνάντηση συμπλήρωσαν ένα φύλλο εργασίας σε δυάδες και κατέγραψαν την εμπειρία τους με μορφή ποιήματος ή μικρού παραμυθιού, όπως:

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα Μουσείο, αλλά όχι αληθινό, ψεύτικο. (...),
Ντ. & Ε., Δ΄ τάξη

Άλλη δραστηριότητα ήταν ο καταγισμός ιδεών για πιθανούς τίτλους για τους πίνακες, που βασίστηκε στις «Ρουτίνες Σκέψης για Οργάνωση και Σύνθεση Πληροφοριών» από τις δεξιότητες του νου του 21ου αιώνα, που ενθαρρύνει τους μαθητές να επικεντρωθούν και να αναγνωρίσουν την βασική ιδέα ενός θέματος (Μουταφίδου κ.ά., χ.χ.).

Οι μαθητές συμμετείχαν με ενθουσιασμό, παρόλο που δεν έκαναν κάτι πιο δραστήριο, ενώ έδειξαν εξοικειωμένοι με τον εικονικό χώρο του μουσείου. Παρατηρήθηκε πως ορισμένοι μαθητές έδιναν πιο ποιητικούς τίτλους, ενώ κάποιοι περισσότερο ρεαλιστικούς - περιγραφικούς. (Ημερολόγιο Β΄ τάξης)

Συμπεράσματα

Μέσα από την εφαρμογή των διακαλλιτεχνικών δράσεων εντοπίστηκαν οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους οι μαθητές σκέφτονται και κατ' επέκταση μαθαίνουν. Οι μαθητές του νηπιαγωγείου κατά τη διάρκεια της παρατήρησης ενός πίνακα, περιέγραφαν αυτό ακριβώς που δείχνει ο πίνακας χωρίς απαραίτητα να προχωρούν σε ερμηνείες. Φάνηκε δηλαδή, πως εστίαζαν την προσοχή τους σε μια πλευρά του θέματος, κάτι που είναι χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της ηλικίας και της προλογικής νόησης κατά τον Piaget. Επίσης κάθε μαθητής εξέφραζε «εγωκεντρικά» τη σκέψη του, χωρίς να κατανοεί σκέψεις των συμμαθητών του. Αντίθετα, οι μαθητές του δημοτικού είχαν πιο οργανωμένη-λειτουργική σκέψη, η οποία τους επέτρεπε να αναφέρονται σε στοιχεία πέρα από αυτά που παρουσίαζε ο πίνακας, να αντιλαμβάνονται και να συμπληρώνουν τις σκέψεις των συμμαθητών τους (Cole & Cole, 2011).

Το ψηφιακό περιβάλλον, προσέφερε στους μαθητές εμπειρίες για συνεργατική και βιωματική μάθηση. Οι μαθητές κατάφεραν να ανταπεξέλθουν σε προκλήσεις και να αναπτύξουν την κοινωνικότητα τους μέσω του ομαδικού πνεύματος και της ενσυναίσθησης (Γρηγοριάδης & Γραμματικόπουλος, 2011· Cope & Kalantzis, 2013). Οι συζητήσεις στην τάξη έδωσαν τη δυνατότητα να εκφράσουν όλοι τις ιδέες τους, να συζητήσουν, να προβληματιστούν και να λάβουν μαζί αποφάσεις για να φτάσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα, επιτυγχάνοντας με αυτό το τρόπο, την κατάκτηση υψηλότερων επιπέδων σκέψης και κριτικής ικανότητας, κάτι το οποίο δύσκολα θα κατάφεραν σε ατομικό επίπεδο (Γρηγοριάδης & Γραμματικόπουλος, 2011).

Οι περισσότερες δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν πρόσφεραν κίνητρα για ενεργή συμμετοχή που σχετιζόνταν με τις προϋπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις των μαθητών («έχω πάει στους Παζούς εγώ», «το φρούριο, έχω πάει βόλτα με τους γονείς μου εκεί, το ξέρω αυτό» μαθητές Νηπιαγωγείου). Μάλιστα, οι προϋπάρχουσες γνώσεις, αλλά και η νέα γνώση φάνηκε πως βοήθησαν στην εξέλιξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης και στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών ήταν κυρίως ενισχυτικός και διαμεσολαβητικός σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Η χρήση των ερωτήσεων που παρότρυναν τους μαθητές να στοχαστούν τις εμπειρίες τους, να ενεργοποιήσουν τη σκέψη τους και να τους παρέχουν γνωστική υποστήριξη αναδείχθηκε ως σημαντικό διδακτικό εργαλείο (Μπιρμπίλη, 2015).

Ο σχεδιασμός προτεινόμενων διακαλλιτεχνικών δραστηριοτήτων που συνδύαζαν πολλές μορφές τέχνης και έκφρασης έδωσε στους μαθητές την ευκαιρία να

επιλέξουν τι τους ταιριάζει καλύτερα, να δοκιμάσουν και να εκφράσουν την κατακτημένη γνώση ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και την προσωπικότητά τους (Weier, 2004). Κάποιοι μαθητές επέλεξαν να συμμετέχουν πιο έντονα κινητικά, άλλοι εικαστικά, άλλοι μουσικά, και κάποιοι με τις δικές τους ιδέες. Σε μια εποχή που όλοι κατακλύζονται από εικόνες και οπτικά ερεθίσματα, η εφαρμογή του διακαλλιτεχνικού προγράμματος «Ψηφιακό Μουσείο Ζωγραφικής των Επτανήσων» έδωσε τη δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύξουν κριτικό βλέμμα, ενσυναίσθηση μεταξύ τους και συνεργατικότητα στην ομάδα τους. Ήταν επίσης μια ευκαιρία για να γνωρίσουν το γεωγραφικό τους διαμέρισμα και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Atamuratov, R.K. (2020). The importance of the virtual museums in the educational process. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(2), 89-93.
- Barone, T. (1995). The purposes of arts-based educational research. *International Journal of Educational Research*, 23(2), 169-180.
- Cole, M., & Cole, S.R. (2011). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Η αρχή της ζωής: Εγκυμοσύνη, Τοκετός, Βρεφική Ηλικία. Γνωστική και Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη Νηπιακή και Μέση Παιδική Ηλικία* (Μ. Σόλμαν, μτφρ.) (Ζ. Παπαληγούρα, Π. Βορριά, Ζ. Μπαμπλέκου, Επιμ.). Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Cope, B., & Kalantzis, M. (2013). *Νέα μάθηση: Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης*. (Χρηστίδης, Ε. Γ., μτφρ.) (Αρβανίτη, Ε, επιμ.) Κριτική.
- Γρηγοριάδης, Α., & Γραμματικόπουλος, Β. (2011). Η αξιολόγηση της συνεργατικής διδασκαλίας στην προσχολική εκπαίδευση, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 51, 25-41.
- Dewey, J. (1986). Experience and Education, *The Educational Forum*, 50(3), 241-252. Ανακτήθηκε από: Experience and Education
- Franceschi, R. B., & de Miguel Álvarez, L. (2021). Bibliographic review. Existence of virtual museums for educational purposes is applied to the professional environment. *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 4(3), 464-474.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://hdl.handle.net/11419/5826>.
- Kokkos, A. (2010). Transformative Learning Through Aesthetic Experience: Towards a Comprehensive Method. *Journal of Transformative Education*, 8(3), 155-177. <https://doi.org/10.1177/1541344610397663>
- Katz, J., & Halpern, D. (2015). Can Virtual Museums Motivate Students? Toward a Constructivist Learning Approach. *Journal of Science Education and Technology*, 24(6), DOI:10.1007/s10956-015-9563-7
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής: Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Fagottobooks.
- Κόκκος, Α. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες*. Μεταίχμιο.
- Lafrenière, D., & Cox, S. M. (2013). 'If you can call it a poem': toward a framework for the assessment of arts-based works. *Qualitative Research*, 13(3), 318-336. <https://doi.org/10.1177/1468794112446104>
- Levy, P. (2017). *Research Design: Quantitative, Qualitative, Mixed Methods, Arts-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. The Guildford Press.
- Μαλαφάντης, Κ.Δ., & Σταμάτη, Ε.Π. (2011). Η Εικαστική καλλιέργεια των μαθητών του μετανεωτερικού σχολείου: Πολυτέλεια ή ανάγκη; Στο Μ. Αργυρίου & Π. Καμπύλης (Επιμ.), *Τέχνες και Εκπαίδευση: Δημιουργικοί τρόποι εκμάθησης των γλωσσών Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου* (σσ. 125-130). Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης & Εργαστήριο Τέχνης και Λόγου, ΠΤΔΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μέγα, Γ. (2011). Η τέχνη στο σχολικό σύστημα ως στοχαστική διεργασία. Στο Α. Κόκκος (Επιμ.), *Εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες* (σσ. 21-67). Μεταίχμιο.
- Μουταφίδου, Α., και συν. (2021). Οι Ρουτίνες Σκέψης ως στρατηγικές για την καλλιέργεια Δεξιοτήτων του Νου. Στο *Εργαστήρια Δεξιοτήτων*, Θεματική Ενότητα: «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ - Κοινωνική συναίσθηση & Ευθύνη», Υποθεματική: Δεξιότητες του Νου και Αναστοχασμός. Επιμορφωτικό-υποστηρικτικό υλικό - Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες μέσω εργαστηρίων». <https://docplayer.gr/219187662-Ergastiria-dexiotiton.html>
- Μπιρμπίλη, Μ. (2015). *Προς μια Παιδαγωγική του Διαλόγου: Η σημασία και ο ρόλος των ερωτήσεων στην προσχολική εκπαίδευση*. Σοφία.

- Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Α., Φιλιππουπολίτη, Α., Χουρμουζιάδη, Α., & Γιαννούτσου, Ν. (2015), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://hdl.handle.net/11419/712>
- Ταμίσογλου, Χ. (2009). Arts-based educational research / Εκπαιδευτική έρευνα βασισμένη στις τέχνες. Στο Θ. Α. Τριλιανός & Ι. Γ. Καραμήνας (Επιμ.), *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα - Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος*, τόμ. Β' (σσ.725-732). Ατραπός. https://www.researchgate.net/publication/348706064_Arts-basededucational_research_ekpaideutike_ereuna_basismene_stis_technes
- Weier, K. (2004). Empowering Young Children in Art Museums: Letting Them Take the Lead. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5(1), 106-116. <https://doi.org/10.2304/ciec.2004.5.1.2>